

De Cito Eindtoets Basisonderwijs

□ Gerrit Staphorsius

In het tijdschrift *EXAMENS* is tot nog toe geen aandacht besteed aan beoordeling en toetsen in het basisonderwijs. In deze bijdrage wordt de Eindtoets Basisonderwijs nader beschouwd. Het resultaat op deze toets geeft informatie over het meest geschikte type voortgezet onderwijs voor de basisschoolleerling. De Eindtoets Basisonderwijs is geen examen en is niet verplicht voor basisscholen. Wel ligt er voor de meeste schooltypen de wettelijke eis dat basisscholen de schoolverlaters naast een schooladvies ook een onafhankelijk advies meegeven.

Ontstaansgeschiedenis van de Eindtoets Basisonderwijs

De professionalisering van de evaluatiepraktijk in het basisonderwijs is begonnen op 22 juli 1965. Toen werd namelijk het Koninklijk Besluit gepubliceerd dat eiste dat leerlingen die werden aangemeld voor het VHMO (voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs) behalve een geschiktheidverklaring van het hoofd van wat toen nog 'de lagere school' was, ook het resultaat van een toelatingsonderzoek konden overleggen. Zo'n onderzoek was tot dan alleen nodig voor de toelating tot het middelbaar onderwijs, de HBS (hogere burgerschool, waarbij hoger slaat op 'burger' en niet op 'school') en de MMS (middelbare school voor meisjes of middelbare meisjes-school). Deze verplichting gold niet voor gymnasia. In Amsterdam beschouwde men alle leerlingen die tot

lycea werden toegelaten als toekomstige gymnasialeerlingen en kwam men zo onder de verplichting van een toelatingsonderzoek uit.

De Gemeente Amsterdam vroeg het Research Instituut voor Toegepaste Psychologie onder leiding van professor Adriaan de Groot, de grondlegger van Cito (gesticht in 1968), een onderzoek naar schoolvorderingen op te zetten. Deze opdracht kwam De Groot goed van pas. Hij deed toen al jaren pogingen de overheid en de onderwijspraktijk ervan te overtuigen dat beslissingen met directe gevolgen voor de onderwijsloopbaan van leerlingen gebaseerd moesten zijn op verantwoord verzamelde informatie over de prestaties. Onder meer zijn nog steeds bekende boek *Vijven en Zessen* (De Groot, 1966) getuigt daarvan.

Het resultaat van het onderzoek was de Amsterdamse Schooltoets die in 1966 (vooral) op de openbare scholen werd afgenomen. De toets werd in dat jaar door de leerkracht zelf afgenomen, maar 'onder toezicht' van vertegenwoordigers van het voortgezet onderwijs. Vanaf 1968 bestaat de toets geheel uit meerkeuze-opgaven. In 1969 werd de toets bij ongeveer 35.000 leerlingen in en buiten Amsterdam afgenomen. De Amsterdamse Schooltoets werd in 1970 overgenomen door Cito. De naam veranderde in Schooltoetsen Basisonderwijs. In 1976 werd weer een naamswijziging doorgevoerd: Eindtoets Basisonderwijs, nog steeds de officiële naam van de toets, maar de toets is inmiddels veel beter bekend als de Citotoets. Er namen toen ongeveer 40.000 leerlingen deel aan deze toets. Dat aantal lag in 1980 rond de 90.000 en ontwikkelde zich verder langzaam naar de 100.000 rond 1990. Het aantal deelnemers ligt nu in 2010 op ongeveer 155.000.

Op scholen die de Eindtoets Basisonderwijs gebruiken, is deze toets nu de laatste toets van het door Cito ontwikkelde Leerling- en onderwijsvolgsysteem voor het basisonderwijs (LOVS BaO), waarover in een volgend artikel meer. Ruim 90% van de basisscholen gebruikt een of meer onderdelen het LOVS BaO. 85% van de basisscholen neemt de Citotoets af.

De Groot streefde naar de objectivering van de beoordeling

Doelen en opzet van de Eindtoets Basisonderwijs

De doelen en de opzet van de Eindtoets Basisonderwijs zijn in grote lijnen nog hetzelfde als die van de Amsterdamse Schooltoets ruim veertig jaar geleden. De doelen zijn om op basis van een gedegen onafhankelijk onderzoek:

1e het schoolkeuzeadvies aan leerlingen en hun ouders te onderbouwen en

2e informatie te leveren voor de evaluatie van het onderwijs op school.

Het tweede doel heeft in 1966 een belangrijke rol gespeeld bij de opzet van het Amsterdamse toelatingsonderzoek: het moest een school- of leervorderingentoets worden, een toets die inhoudelijk nauw zou aansluiten bij het onderwijs

In de toets staan anno 2010 opgaven op het gebied van de basisvaardigheden Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden. De opgaven zijn operationalisering van communale doelen, dat wil zeggen van doelen die door alle basisscholen worden nagestreefd. In 1970 ontstond er twijfel over de communaliteit van de doelen van het grammaticaonderwijs. Daarom is vanaf 1970 de score op het taalonderdeel 'Woordbenoeming/Zinsontleding' buiten de berekening gehouden van de score waarop het advies gebaseerd is. Het heeft nog enige jaren als facultatief onderdeel in de toets gezeten, maar in 1978 is het er uit verdwenen. Sinds 1995 kunnen scholen in het kader van de Eindtoets Basisonderwijs ook het onderdeel Wereldoriëntatie afnemen, maar ook voor dat onderdeel geldt dat de score vanwege een tekort aan gemeenschappelijkheid van de inhoud van het onderwijs, niet meetelt bij de onderbouwing van het schoolkeuzeadvies. In de Eindtoets Basisonderwijs gaat het dus om verschillen in leervorderingen. Deze zijn tot op grote hoogte de uitdrukking van eigenschappen als intelligentie, doorzettingsvermogen, concentratie, belangstelling en natuurlijk motivatie. Die eigenschappen spelen niet bij alle leerlingen in dezelfde onderlinge gewichtsverhouding een rol: een iets meer dan gemiddeld intelligente leerling met een groot doorzettingsvermogen kan een even hoge score halen als een gemakzuchtige minder geconcentreerd lerende zeer intelligente leerling. Een leervorderingentoets is zeer geschikt als voorspeller van toekomstig schoolsucces. Soms blijkt dat scholen

behoefte aan aanvullende informatie over hun leerlingen hebben. Bijvoorbeeld als de leerkracht vermoedt dat er bij leerlingen meer 'inzit' dan 'er uit komt'. Daarom maakt sinds 2009 de Cito Intelligentietest (facultatief) deel uit van het eindtoetsaanbod van Cito. Met deze test kan worden nagegaan of er sprake is van een discrepantie tussen cognitieve mogelijkheden en feitelijke prestaties. Als het verschil groot is, kan de basisschool daarmee bij haar uiteindelijke advies rekening houden.

Onafhankelijk en transparant

Het onderwijs is doordrongen van het belang van de onderbouwing van schoolkeuzeadviezen met onafhankelijke informatie. Uit een recent onderzoek (Van der Lubbe, december 2009) blijkt dat de overgrote meerderheid van de deelnemende scholen in zowel basis- als voortgezet onderwijs wil vasthouden aan mede op onafhankelijke gegevens gebaseerde schoolkeuzeadviezen (en dus toelatingsbeslissingen). De percentages zijn: 87% van de basisscholen en 84% van de scholen voor voortgezet onderwijs. Berichten in de media over onder advisering van allochtone leerlingen en de rapportage door Stroucken, Takkenberg en Béguin (2008) van een verband tussen huishoudinkomen en opleidingsniveau van de ouders en leerkrachtadvies onderstrepen de noodzaak van onafhankelijke adviezen.

De Amsterdamse Schooltoets moest een objectieve school- of leervorderingentoets worden en de Cito Eindtoets Basisonderwijs is dat uiteindelijk voluit geworden. Daartoe is aan verschillende voorwaarden voldaan. De scoring is objectief en wordt bovendien uitgevoerd door een buitenstaander (de computer van Cito). Geen van de direct betrokkenen heeft invloed op de scoring. Daarnaast levert de jaarlijks compleet vernieuwde inhoud van de toets een belangrijke bijdrage aan de onafhankelijkheid.

De Cito-toets draagt bij aan een transparante schoolkeuzepraktijk. De opgaven in de toets zijn weliswaar elk jaar nieuw en dus voor de toetsafname niet bekend, maar ze zijn net als het centraal schriftelijk eindexamen gebaseerd op bekende en algemeen geaccepteerde onderwijsdoelstellingen. In die zin is de toets een open boek. De rapportage is gericht op alle direct betrokkenen en de interpretatie van de scores is toegankelijk verantwoord. Iedereen kan nagaan waarop het advies van de toets gebaseerd is en welke onzekerheidsmarges

De rapportage is drie weken na de afname van de papieren Eindtoets beschikbaar. In de eerste plaats via het computerprogramma Rapportage Eindtoets Basisonderwijs (REB). Dat bestaat uit een database (met meerjarige gegevens) en verschillende rapporten. Het is toegankelijk via een voor scholen beveiligde webapplicatie. Verder ontvangen de scholen voor de ouders en voor de toelatende school voor voortgezet onderwijs leerlingrapporten op papier (zie figuur 1).

De Eindtoets draagt bij aan een transparante schoolkeuzepraktijk

De Percentielscore geeft aan welk percentage leerlingen landelijk gezien een even hoog of lager 'Aantal goed' heeft behaald. Alexander, de leerling van het rapport in figuur 1, heeft een aantal goed van 75 op het onderdeel Taal. Dat komt overeen met een percentielscore van 46. Dat betekent dat 46% van de kinderen een aantal goed van 75 of minder heeft gehaald. De Standaardscore is een getal op een schaal die loopt van 501 tot en met 550 en is een omzetting van de totaalscore minus de score op het onderdeel Wereldoriëntatie. De standaardscore-schaal maakt het mogelijk de scores van jaar tot jaar te vergelijken ondanks verschillen in moeilijkheid tussen de diverse jaargangen van de Citotoets. De gemiddelde standaardscore ligt ieder jaar rond de 535. Ongeveer 70% van de leerlingen behaalt een Standaardscore tussen 525 en 545. Ongeveer 15% krijgt een score beneden de 525 en ongeveer 15% krijgt een score boven de 545. In figuur 1 ligt de Standaardscore iets boven het gemiddelde: 536. Wat kan bijvoorbeeld die standaardscore betekenen voor de keuze van een brugklatype? Onder Toelichting geeft het rapport eerst in woorden aan welk school- en brugklatype, gelet op de gegevens uit het Toelatings- en Doorstroomonderzoek, bij de desbetreffende standaardscore de meest aangewezen keuze is. De betekenis van de standaardscore is bovendien grafisch weergegeven. Een standaardscore van 536 is in vergelijking met leerlingen die naar het brugklatype havo/vwo gaan tamelijk laag. 88% van deze leerlingen haalt een hogere score. De standaardscore van Alexander is in vergelijking met leerlingen die naar de basisberoepsgerichte leerweg gaan hoog. Geen van de leerlingen in dit brugklatype heeft een hogere standaardscore. Het ziet ernaar uit dat Alexander het beste in één van de volgende brugklassen zijn start in voortgezet onderwijs kan maken: gemengde/theoretische leerweg en havo of gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo.

Het computerprogramma REB levert naast leerlingrapporten ook schoolrapporten waarmee de kwaliteit van het onderwijs kan worden gevolgd. Er zijn twee schoolrapporten beschikbaar waarin de gegevens gecorrigeerd zijn voor verschillen in instroom en een rapport waarin dat niet is gebeurd. In de voor instroom gecorrigeerde rapporten is rekening gehouden met factoren die wel de onderwijsresultaten beïnvloeden, maar waarop de school zelf geen of weinig invloed heeft.

Toekomstige ontwikkelingen: afname Citotoets later in het cursusjaar?

In 2010 wordt er een pilot gehouden waarin een andere, specifiek voor de pilot ontwikkelde, versie van de Eindtoets eind maart wordt afgenomen in plaats van begin februari. 55 scholen uit de regio's Assen, Roermond, Wijchen en Elburg doen hieraan mee. Met de pilot Verplaatsing Cito-Eindtoets willen de PO-Raad, VO-Raad, de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS) en Cito onderzoeken of het voordelen kan opleveren voor leerlingen als de Eindtoets Basisonderwijs later in het schooljaar wordt afgenomen. Uitgangspunt bij verplaatsing van de Eindtoets is dat de kwaliteit van het basisschooladvies niet ter discussie komt te staan en een eindtoets, als onafhankelijk gegeven bij de keuze van het best passende type voortgezet onderwijs, behouden blijft.

Wat wordt precies met de pilot onderzocht?

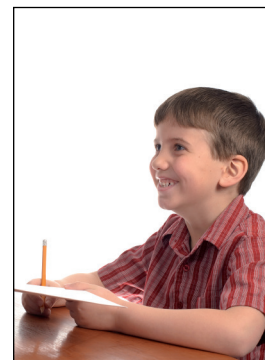
- Draagt een latere afname van een eindtoets, zoals die van Cito, bij aan een optimalisering van de onderwijstijd in groep 8, profiteren leerlingen van de extra onderwijstijd en kunnen ze de geleerde vaardigheden vasthouden tot en met de start van het voortgezet onderwijs?
- Draagt een latere afname bij aan een verbetering van de doorgaande leerlijn tussen het primair en voortgezet onderwijs?
- Is een latere afname van de eindtoets praktisch uitvoerbaar voor zowel het primair als het voortgezet onderwijs (welke informatie is op welk moment noodzakelijk voor scholen in het voortgezet onderwijs) en welke mogelijke knelpunten levert dit op?

De pilot maakt deel uit van het bredere programma 'Effectief schakelen tussen PO en VO' waarin meer activiteiten rondom het versoepelen van de overgang van groep 8 naar brugklas centraal staan.

Tot slot

Leerlingen zijn gebaat bij gegevens over hun vorderingen die met onafhankelijke instrumenten zijn verzameld en die zijn geplaatst in een empirisch gefundeerd referentiekader. De Eindtoets Basisonderwijs heeft de ontwikkeling van een evaluatiepraktijk gestimuleerd. Door de op onderzoek gebaseerde ontwikkeling van instrumenten en het zicht op genuanceerde landelijke gegevens over het prestatieniveau heeft de evaluatiepraktijk in het basisonderwijs – of het nu om leerlingen of

Er loopt een onderzoek naar een afname van de Eindtoets later in het schooljaar

de kwaliteit van het onderwijs gaat - een wetenschappelijke basis gekregen. Dit betekent een belangrijke bijdrage aan de professionalisering van de evaluatiepraktijk, ook al is er op dit punt natuurlijk nog ruimte voor verbetering. Leerkrachten in groep 1 tot en met 8 kunnen nu op de momenten dat het nodig is in de eerste plaats even onderzoeker zijn: systematisch waarnemen, conclusies en beslissingen gedisciplineerd onderbouwen met feitelijke gegevens en daarbij rekening houden met nu eenmaal bestaande onzekerheidsmarges.

Ook de komende jaren zal er in de media weer gezegd worden dat de Citotoets een momentopname is. Niet zelden is die kwalificatie bedoeld als kritiek en zelfs hier en daar wel als argument om de toets niet te gebruiken. Natuurlijk geldt die kritiek voor alle toetsen met een vergelijkbare functie (zie voor instrumenten met een vergelijkbare functie: toetswijzer.kennisnet.nl). Er bestaat geen toets die pretendeert al in groep 8 de gehele

schoolloopbaan van leerlingen te kunnen voorspellen. De Citotoets is een goede voorspeller van de beste start in het voortgezet onderwijs: 80% van de leerlingen wordt geplaatst volgens het door deze toets uitgebrachte advies en de op- en afstroom in het tweede leerjaar is klein.

Literatuur

Lubbe, van der M. (2009). *Scholen: onafhankelijk advies is belangrijk*. Cito: Arnhem.

Stroucken, L., Takkenberg, D. & Béguin, A. (2008). Cito-toets en de overgang naar voortgezet onderwijs, in *Socialeconomische trends, 2e kwartaal, 2008*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Voorburg/Heerlen. <http://toetswijzer.kennisnet.nl/main.asp>.

☐ De heer dr. G. Staphorsius was tot 2009 directeur van de unit Primair en Voortgezet onderwijs van het Cito te Arnhem. E-mail: gerrit@marelius.demon.nl.

Gesignaleerd

Gymnasiasten kraken e-mail 19 docenten

NRC Handelsblad. Gepubliceerd: 16 maart 2010

http://www.nrc.nl/binnenland/article2504726.ece/Gymnasiasten_kraken_e-mail_19_docenten

ANP: Heeswijk-Dinther, 16 maart.

Twee leerlingen van het gymnasium Bernrode in Heeswijk-Dinther zijn vorige week van school gestuurd omdat zij vanaf november 2008 hebben rondgesnuffeld in de e-mail van in totaal negentien leraren. Ze waren vooral uit op proefwerken en schoolexamens die werden gedeeld met vrienden, bevestigde rector Wim Harmsen vandaag een bericht uit het Brabants Dagblad. De school doet vandaag bij de politie aangifte van computervredebreuk. In totaal veertien leerlingen uit de klassen 5 en 6 die voorinzage hebben misbruikt om betere punten te halen zijn gestraft met een één. Ze moeten hun toetsen overdoen.

Geruchten die de ronde deden, zetten de school anderhalve week geleden op het spoor van de hack. Vorige week hebben de ouders hun actie opgebiecht. Ze gebruikten een zogenoemde keylogger, om toetsaanslagen uit te lezen. Zo achterhaalden ze de inloggegevens van de docenten. Ze toonden spijt en hadden wroeging, aldus Harmsen, maar door een breuk in het vertrouwen met de leraren is een terugkeer op school onbespreekbaar, zei hij.

De Inspectie van het Onderwijs is geïnformeerd. Bernrode zegt dat met de computerbeveiliging niks mis is maar dat niet was gerekend op zulk misbruik door leerlingen.